

چالش‌ها و فرصت‌های پیش‌آمده در پی بحران کرونا و اهمیت تجربه‌نگاری

کرونا نگاری

© دکتر حامد مسکوب، معاون فرهنگی مدرسه و معلم

تحول در برنامه‌درسی خود شدند. اکنون با گذشت ماه‌ها از آغاز این بحران، باید توجه داشت که ثبت تجربه‌های حاصل از مواجهه با آن و فراز و نشیب‌های پیش‌آمده و به اشتراک گذاشتن آن‌ها، فرصت تحلیل علمی این تجربه بزرگ در عرصه آموزش از راه دور را فراهم می‌کند و می‌تواند در به‌دست‌آوردن راهکارهای توانمندسازی مدرسه در مقابله با بحران‌های مشابه و حتی آموزش‌های تلفیقی آسودمند واقع شود. در این یادداشت، ابتدا گزارش مختصری از رخداد‌های گذشته ارائه و سپس رویکردها و فعالیت‌های وزارت آموزش و پرورش در این مدت بررسی می‌شود.

صوتی و تصویری معلمان خود را شروع کردند و برخی دیگر با استفاده از درگاه اینترنتی مختص خود این امر را پی گرفتند. برخی نیز با گذشت زمان، از بسته‌های فراهم‌شده برای ارائه وینار و شبکه شاد استفاده کردند و هر یک در عرصه‌های گوناگون تعامل با دانش‌آموزان، معلمان و اولیا، تجربه‌های جدیدی به دست‌آوردند و ناگزیر به ایجاد

سایم بهمین‌ماه، با اعلام رسمی وزارت بهداشت، بیماری کووید ۱۹ در کشور شناسایی شد و فعالیت‌های گوناگون از جمله فعالیت‌های آموزشی را به تعطیلی کشاند. تا روز دهم اسفند ادامه فعالیت مدرسه‌ها مورد تردید بود، اما شروع برنامه‌های آموزشی تلویزیونی و تمدید تعطیلی‌ها، از تغییری جدی در روند آموزش حکایت داشت.^۱ برخی مدرسه‌ها با استفاده از قابلیت شبکه‌های اجتماعی که پیش‌تر برای اطلاع‌رسانی اخبار مدرسه شکل داده بودند، بارگذاری نمونه سؤالات، تکالیف، تدریس

چالش‌ها

مهم‌ترین چالش ایجادشده پس از بحران کرونا، توقف جریان آموزش و ارتباط نداشتن مدرسه با دانش‌آموزان بود. اندک‌اندک چالش‌های دیگر مانند مسائل تربیتی، نظارت و تعامل، در دسترس نبودن اینترنت، کم‌کاری مدرسه، مسئله شهریه و حقوق، حذف بخش‌هایی از کتاب و آزمون پایان سال هم جریان‌گیر نظام آموزشی شدند.

راهکارهای حل بحران

پس از ایجاد چالش‌های متعدد که به برخی از آن‌ها اشاره شد، نظام آموزش و پرورش و تمامی نهادهای مرتبط به تکاپو افتادند تا راهکارهای مناسبی برای برون‌رفت از این بحران بیابند. برخی از راهکارهای پیشنهادی از ابتدای این بحران عبارت‌اند از: ۱. برگزاری کلاس‌های جبرانی؛ ۲. آموزش تلویزیونی؛ ۳. مشارکت عمومی معلمان؛ ۴. اجرای سیاست مدرسه‌محوری؛ ۵. فعالیت مجازی در عرصه تربیتی؛ ۶. آموزش بر بستر اینترنت.

در این مقال، به علت اهمیت راهکارهای آموزش از راه دور، تنها گزینه آخر به صورت مبسوط بررسی می‌شود. در این زمینه باید گفت، با دامنه‌دارتر شدن تعطیلات، آموزش‌های تلویزیونی کافی به نظر نمی‌رسید، لذا وزارت آموزش و پرورش استفاده از روش‌های اینترنتی را نیز در دستور کار خود قرار داد. برای آموزش بر بستر اینترنت، ابتدا باید محتواهایی آموزشی که پیش از این تولید شده‌اند ارزیابی شوند و موارد مطابق با استانداردهای لازم به دانش‌آموزان و معلمان معرفی شوند. در ادامه، در مواردی که خلأ وجود دارد، محتوای مناسب تولید و نحوه ارائه آن به مخاطب (از طریق شبکه اجتماعی، پورتال مدرسه و مانند آن) بررسی شود.

یکی از بهترین فعالیت‌های صورت گرفته در این دوره، راه‌اندازی سامانه آموزش مجازی مدرسه‌های استعدادهای درخشان بود که به آدرس <http://esampad.farsedu.ir> برای

استفاده عموم دانش‌آموزان در دسترس قرار گرفته‌است.

زیرساخت‌ها

زیرساخت‌ها باید در دو بخش سخت‌افزاری و نرم‌افزاری بررسی شوند. زیرساخت‌های سخت‌افزاری شامل تجهیزات فیلم‌برداری، رایانه، موبایل و بستر اینترنتی مناسب و موارد مشابهند، اما زیرساخت دیگر که به‌طور جدی نیاز به آن حس می‌شود، آمادگی و مهارت معلمان در زمینه تدریس غیرحضوری بود. گرچه مدعی مسئولان در هر دو زمینه از آمادگی مدرسه‌ها حکایت داشت، اما آماری دقیق و قابل ارزیابی از این موضوع وجود ندارد و شنیده‌ها نیز از آن پشتیبانی نمی‌کنند.

فرصت‌ها

در نظر اهل فن هر بحران یک روی دیگر نیز دارد و آن فرصت‌هایی است که در دل سختی‌ها و مشکلات نهفته‌اند و

راهکارهایی که پس از مواجهه با بحران پدیدار می‌شوند و شرایط رشد و ترقی بیش از پیش را فراهم می‌آورند. برخی از این فرصت‌ها در پی خواهند آمد.

● **تأکید بر استفاده همیشگی از آموزش‌های غیرحضوری:** از نکاتی که وزیر آموزش و پرورش نیز به آن اشاره کرد، استمرار استفاده از فعالیت‌های مجازی در سال تحصیلی آینده است. این خبر بسیار خوبی است که در صورت فراهم بودن بسترها، بهره‌مندی از فعالیت‌های مکمل آموزشی ممکن می‌شود. ارائه آموزش‌های تلویزیونی نیز به‌قدری ارزشمند بود که معاون آموزش ابتدایی شهر تهران از آن به‌منابه یک پروژه درس‌پژوهی کشوری نام برد.

● **اشتراک‌گذاری تجربه‌های زیسته:** که در ادامه خواهد آمد.

● **تأکید بر غنی‌سازی برنامه رشد:** گرچه وزارت آموزش و پرورش تصمیم گرفته است امکانی ایجاد کند در این پلتفرم، برای مثال فیلم‌ها و نرم‌افزارهای

آموزشی مکمل در کنار درس‌ها بارگذاری شوند، اما شاید بارگذاری تدریس کامل درس‌ها با فراخوان عمومی معلمان سراسر کشور نیز در این سامانه امکان‌پذیر باشد.

نقشه راه

آنچه مسیر آینده آموزش و پرورش را رقم می‌زند، تکیه و تأکید بر تجربه‌هایی است که از بحران امروز به‌دست آمده‌اند. این دستاوردها در دو حوزه کلی قابل بررسی‌اند: اول، در نظر گرفتن آموزش‌های غیرحضوری به‌عنوان جایگزین دوران بحران، و دوم، در نظر گرفتن آموزش‌های غیرحضوری به‌عنوان مکمل و در کنار آموزش‌های حضوری. چند نکته مهم که در نقشه راه آینده شایسته توجه‌اند، در پی خواهند آمد.

ساحت تربیت علمی و فناوری:

مطابق با سند تحول بنیادین، بهره‌گیری از رسانه و فناوری به‌عنوان ابزار آموزشی باهدف توانمندسازی برای زندگی در این

عصر و پرداختن به ساحت تربیت علمی و فناوری مطرح است و این به دوران بحران محدود نیست.

پیش‌بینی برای تعطیلی‌های غیرمترقبه و ایجاد ذخیره مناسب:

یکی از درس‌هایی که از این بحران آموختیم، توجه به ذخیره‌های آموزشی در بستر غیرحضوری بود. نیاز است همان‌طور که مسئولان نیز به آن اشاره کرده‌اند، بر غنای آن افزوده شود و در حوزه‌های زیر فعالیت‌های بی‌وقفه‌ای صورت بگیرد:

- جمع‌آوری و تولید محتوای الکترونیکی
- شناسایی و معرفی محتوای الکترونیکی مورد تأیید سازمان پژوهش
- تهیه بانک اطلاعاتی به تفکیک عنوان درس در پورتال گروه‌های آموزشی
- فراهم ساختن بستری تعاملی شامل شناسایی و معرفی ظرفیت فضای مجازی موجود مدرسه‌ها

یادگیری معکوس^۵: روش یادگیری

معکوس، به‌عنوان روشی مؤثر، در شرایط عادی آموزش نیز می‌تواند مورد توجه باشد؛ روشی که به‌طور پیش‌فرض با شرایط بحران هم‌خوانی دارد و در صورتی که معلمان با آن آشنایی داشته باشند، می‌توانند با به‌کارگیری آن، با سهولت بیشتر و چالش‌های کمتر از شرایط مشابه عبور کنند. این موضوع مورد توجه معاون آموزش متوسطه شهر تهران نیز قرار گرفته است. وی بیان می‌کند: «استفاده از روش یادگیری معکوس برای بسیاری از درس‌های عمومی و اختیاری قابل اجراست.»

نیاز به حمایت از همه مدرسه‌ها

در زمینه آموزش از راه دور: در بحران جاری روشن شد بسیاری از مدرسه‌ها برای ارتباط غیرحضوری از امکانات سخت‌افزاری مناسبی برخوردارند و از نظر نرم‌افزاری نیز در آمادگی مناسب به سر می‌برند، اما در مقابل، بسیاری از مدرسه‌ها نیز از این زیرساخت‌ها بی‌بهره‌اند. عدالت آموزشی ایجاد می‌کند تجهیزات و آموزش‌های مناسب برای توانایی آموزش از راه دور

در اختیار ایشان قرار گیرد.

● **مشارکت همگانی:** به رسمیت شناختن توانایی معلمان و به مشارکت طلبیدن آن‌ها در مدرسه‌های دولتی و غیردولتی تحت عنوان سیاست چندتألیفی، یکی از ظرفیت‌هایی است که در ایام پسا‌کرونا همچنان به‌عنوان سیاستی جدی می‌تواند مورد توجه باشد.

اشتراک‌گذاری تجربه‌های زیسته

هر رخداد، از مرحله ظهور ایده و علل بروز آن، بررسی جوانب مسئله، واقعیت‌های محیطی و تصمیم‌ها و بررسی اثرات اجرای آن، نه‌تنها نیازمند ثبت به‌عنوان یک واقعه تاریخی است، بلکه تحلیل صحیح همه زوایای آن می‌تواند راه‌گشای مسئولان فردا باشد. از این رو، مستندسازی آموخته‌ها راهکاری مطمئن برای انتقال تجربه‌های فردی و اجتماعی به دیگران است.^۶

همان‌طور که ذکر شد، یکی از مهم‌ترین فرصت‌های ایجاد شده در حاشیه بحران کرونا، اشتراک‌گذاری تجربه‌ها میان معلمان و مدرسه‌ها بود که هر کدام با توجه به دانش و مهارت خود راهکارهایی برای حل مسئله ابداع کردند. این بحران یکی از فرصت‌های بی‌بدیل بود که به انباشت دانش و در پی آن کشف راهکارهای جدید و بدیع در جامعه علمی انجامید؛ موضوعی که معاون آموزش متوسطه نیز به آن تأکید کرده‌است.

نکته قابل توجه این است که گرچه مستندسازی تجربه‌های موفق بسیار بااهمیت است، تجربه‌های ناموفق نیز ارزش مستندشدن دارند، چراکه اطلاع از شکست‌ها، حداقل مخاطبان را از قرار گرفتن در راه‌هایی که نتایج لازم را به دنبال ندارند باز می‌دارد (پیشین).

پی‌نوشت‌ها

۱. اخبار ذکرشده در این نوشتار همگی از پایگاه اطلاع‌رسانی اداره کل آموزش و پرورش شهر تهران به نشانی <https://www.medu.ir/fa?ocode=10004602> برگرفته شده‌است.

2. Blended Learning
3. Distance Learning
4. Lived Experiences
5. Flipped Learning

۶. نامداریان، لیلا (۱۳۹۵). ارائه الگوی برای مستندسازی تجربیات سازمانی مدیران با رویکرد مدیریت دانش. اولین کنفرانس ملی مدیریت و اقتصاد جهانی.